

Rešid Hafizović

UZAJAMNO PRIZNANJE ISLAMA I KRŠĆANSTVA

(prvi korak prevladavanja evrocentrizma)

Sažetak

Ovaj tekst o uzajamnom priznavanju islama i kršćanstva raspravlja o nužnosti dodatnog ekumenskog pregnuća, otvorenijeg, iskrenijeg i plodotvornijeg međureligijskog susreta, osobito u muslimansko-kršćanskom suodnosu, jer je to prvi i neophodan korak ka prevladavanju monokulturnog evrocentrizma, čiji kulturni totalitarizam, umjesto stvarnog uspostavljanja globalne, svjetske multikulture, sve više slični crnoj rupi s kraja ovoga stoljeća u kojoj polagano iščezavaju druge i drukčije kulture, religijske forme, civilizacije i duhovnosti. Kao najmoćniji autocentizam suvremenoga svijeta, evrocentrizam se, čak, nastoji zakloniti za planetarni kristocentrizam i eklezijanzizam, kako bi što sigurnije, u konačnici, promovirao vrijednosti paganski ozračenog modernizma i sekularizma, budući da ova dva toka čine osovinske silnice njegova totalitarnog središta, čija nasilnička transfigurativna moć potire planetarni univerzalizam religije, filozofije, znanosti, kulture, tradicije, nacije i svetoetičke vrline i svetoumjetničkog svesmisla.

ISLAM i kršćanstvo kao dvije religijske forme, potekle iz zajedničkog duhovnog vrutka općenito oslovljavanog u smislu primordijalne abrahamovske tradicije, kroz stoljeća i sve do današnjeg dana se uzajamno dotiču i prepliću kulturno, civilizacijski, zemljovidno, populacijski itd. S razloga doktrinarnog i povijesnog univerzalizma kojeg svaka od rečenih religijskih formi bezuvjetno zagovara, promiče, zadržava za sebe i osporava onoj drugoj religiji, susret islama i kršćanstva je više proticao u znaku što

otvorenih, što prikrivenih sukoba, osporavanja i neprijateljstava. Križarske vojne, kolonijalizam i ustrajne anateme koje je kršćanstvo pokretalo protiv svijeta islama samo su najzornije čvorišne tačke onog negativnog naboja kojim je kršćanski svijet zračio prema svijetu islama. Potom je nastupilo vrijeme teorijskog obračuna kršćanstva sa islamom. U povijesnom rasponu od XII-XV stoljeća nastala je cijela jedna literatura čiju supstancu čine predumišljajni i propagandni napadi na osobu Poslanika islama i na autentičnost muslimanske svete knjige Qur'ana. Dobar dio te nazovi literature je ispisan tako nedostojnim jezikom i tako opakim stilom da svakog čestitog potomka ovoga vremena, ma kojoj kulturi, religiji i civilizaciji pripadao, mora obuzeti osjećanje srama i nelagode. Potom je uslijedilo vrijeme Renesanse (XV-XVI vijek). Duh ovoga vremena je u podjednakoj mjeri svjedočio neobuzdano neprijateljstvo svijeta kršćanstva naspram svijeta islama. Živa uosobljenja tog neprijateljstva prepoznajemo u osobi kardinala Nikole od Cuse-a (1401.-1464.) i u formi njegovih djela *De pace fidei*, zatim u ličnosti Guillaume-a Postela i njegovih djela *De orbis terrae concordia* (1543.) i Jean-a Bodina. U svrhu što temeljitijeg osporavanja islamskoga bitka muslimanskoga svijeta, u to vrijeme je načinjen i prvi prijevod Qur'ana na latinski od strane Ludovica Maraccia. No, ovo vrijeme je, napokon, minulo, neka je hvala vječnoj Providnosti, a uslijedilo je vrijeme Prosvjetiteljstva (XVIII i XIX stoljeće). To je vrijeme kada nastaje jedna druga vrsta literature sa nešto blažim i pomirljivijim naglascima prema islamu i muslimanima. Najbolji svjedok tome je djelo francuskog grofa Boulainvilliersa *Vie de Mahomet* (1730.) u kome se Poslanik islama predstavlja u liku slobodnog mislioca, tvorca jedne prirodne i razborite religije. U to vrijeme, također Francuz, Du Ryer 1647. objelodanjuje prvi francuski prijevod Qur'ana, a pisac Sale u svom *Preliminary Discourse* 1734. nudi prvo objektivno izlaganje o islamu. U XIX stoljeću sam Napoleon, kao potomak filozofije prosvjetiteljstva, bijaše očitovao odveć prijemčivu naklonost prema islamu, tako da u svojim pismima Kleberu Poslanika islama oslovljava: "naš prorok Mahomet". No, sve to nije spriječilo Katoličku crkvu da u vrijeme tad nadolazećeg kolonijalizma bude revnosnim sudionikom u najezi na svijet islama.

Razdoblje XX stoljeća će iznjedrili brojne kršćanske znanstvenike, povijesničare i orijentaliste koji će na manje ili više objektivnan način pristupiti sustavnom istraživanju islamske religije i

duhovnosti. Dovoljno je spomenuti Buhla, Blachera, Watta, Rodinsona, Miguel Asin Palacios koji je, istina, u svome radu vrlo često kristjanizirao neke muslimanske autore (Al-Gazali, Ibn 'Arabi). Posebno napominjemo francuskog orijentalistu Louisa Massignona koji je na njemu svojstven način svojim opsežnim književničkim djelom otkrio svijet islama Evropi u posve novom svjetlu.

Međutim, krunski obrat u odnosima između islama i kršćanstva desit će se sa sazivom Drugog koncila u Vatikanu (1962.-1964.). Tom događaju su u dobroj mjeri ravnala stazu, barem kada je u pitanju zauzimanje povoljnijeg stava Katoličke crkve prema islamu, djela i ideje J. Monachina, J. Ledita. Y. Moubaraca, Masson Denisa, Jacques Jomiera, Michela Hayeka, J.M. Abdeljalila, Louis Gardeta, Michela Lelonga i drugih. Sa Drugim vatikanskim koncilom Katolička crkva je prestala sa izricanjem anateme spram islama i muslimana, a kršćanski autori su, uglavnom, počeli pisati djela o islamu u svjetlu onih koncilskih riječi: " Crkva gleda s poštovanjem i muslimane, koji se klanjaju jedinomu Bogu, živome i subzistentnome, milosrdnom i svemogućem, stvoritelju neba i Zemlje, koji je govorio ljudima."¹ Oni se, čak, trude promicati nadu u novi nadolazeći ekumenizam u svijetu na koji potiču riječi Drugog vatikanskog koncila." Budući da je tijekom stoljeća između kršćana i muslimana dolazilo do čestih sukoba i neprijateljstava, Sveti Sabor poziva sve da se, zaboravivši što je bilo, iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, čudoredna dobra i slobodu za sve ljude."

No, muslimani, vjerojatno, neće moći zaboraviti sva neprijateljstva i nepravde koje su im učinjene i dan-danas se čine, ali će ih pokušati oprostiti u znak dobre volje i početnog predujma za nova, plodotvornija, djelotvornija i jednakopravnija ekumenska sretanja sa svim narodima, kulturama, religijama i religijskim tradicijama, osobito sa onom kršćanskom. Ali, plodotvornih i djelotvornih ekumenskih susreta neće moći biti ukoliko se najprije ne ispuni temeljni preduvjet za takovrsna sretanja, a on se ogleda u neizostavnoj jednakopravnosti predstavnika ovih dviju religijskih tradicija kod njihova međureligijskog susreta i razgovora. U doktrinarnoj ravni ta jednakopravnost će se vrlo teško moći ikada postići, jer kršćanstvo ne bi moglo priznati islam kao objavljenu religiju, Poslanika islama kao

¹ *Nostra aetate*, Concile oecumenique Vatican II, p. 696.

jednog od istinitih glasonoša Riječi Božije i Qur'an kao autentičnu i bogoduhu svetu Knjigu spuštenu s neba, a da pritom ne poništi sopstveni *raison d'etre*. Baš zbog toga se tridesetgodišnji međureligijski dijalog kršćana i muslimana u ravni temeljne doktrine uzaludno i vodio. Osim temeljitijeg upoznavanja sa međusobnim i neprevladivim razlikama u vjerovanju, sudionici rečenih međureligijskih dijaloških susreta nisu ništa drugo postigli.

Međutim, islamu i nije bitno da li će kršćanstvo posvjedočiti njegovu istinitost i njegov univerzalizam. Ali je, svakako, bitno, da kršćanstvo muslimanima prizna mjesto pod kapom nebeskom, te da ih tretira kao narod Božiji čiji fizički gen danas preplavljuje cifru od preko jedne milijarde ukupne svjetske populacije. Nije dobro da kršćanstvo i ubuduće, vođeno temeljnom biblijskom idejom periodizacije povijesti u svjetlu Pavlova stiha iz Ef 1,9, ignorira muslimane kao da ih dragi Bog nije ni dao da postoje na karti svijeta, i da ih, osobito, tjera iz Evrope. Ja moram reći, nažalost, da su muslimani u Bosni, to jest evropski muslimani ili pripadnici bošnjačkog nacionalnog identiteta, skorašnju krvavu tragediju u Bosni i klanje koje su nad njima izvršili potomci kršćanske civilizacije upravo sebi protumačili u smislu realizacije one ideje apostola Pavla o tzv. paneklesijanizmu i pankristocentrizmu. Dvije stotine tisuća umorenih bosanskih muslimana je umiralo pod strahotnom orljavom granata u čijem fijuku je svaki od njih slušao isključivo jeku gornjeg Pavlovog stiha iz *Poslanice Efežanima* (1,9). Nimalo utješno ne djeluju riječi mjesnih biskupa koji su prali ruke od, kako kažu, "lošeg kršćanstva" raspomamljenih križara i fašista koji su ubijali muslimane samo zato što su muslimani. Bosanski muslimani pogotovo nikada neće moći oprostiti najmoćnijim silama Zapadne Evrope čije vlade su svjesno i namjerno vezale ruke Bošnjacima/Bosancima i svjesno ih učinile janjadima za klanje. Nakon što su im u toku krvave agresije bila uskraćena sva osnovna ljudska prava, kojima se Evropa hvasta i koja je izmislila samo za sebe i pripadnike kršćanske civilizacije, bosanski muslimani podjednako kao i svi drugi muslimani diljem svijeta, neće moći tako lahko povjerovati u riječi Drugog vaticanskog koncila o promicanju "socijalne pravde, čudorednih dobara i slobode za sve ljude". A to upravo jedino žele muslimani svuda u svijetu, a za njihove temeljne duhovne i religijske autoritete skrbit će se sami Bog. Oni za to ne traže potporu nikog zemaljskog autoriteta ili institucije.

No, da bi se eliminirao stav o dvostrukim standardima kada je u pitanju primjena i provođenje ljudskih prava unutar kršćanske i unutar nekršćanskih civilizacija, bit će neophodno da kršćanska civilizacija u građenju dobrih veza sa drugima, a osobito sa islamskom civilizacijom, čiji prirodni resursi su veći nego resursi ostatka svijeta, definitivno odustane od dvije ideje koje su do sada bitno orkestrirale u sprovođenju globalne strategije u svijetu, a to je ideja o paneklesijanizmu koju promiče Augustinova *Civitas Dei*, i ideja o evropocentrizmu koju promiče sekularno društvo Europe, koje pretendira da bude mjera svih stvari i svih vrijednosti kod kuće i u svijetu. Crkva sama mora povesti tu bitku protiv gornje dvije ideje, jer će se sva njihova tragična pogibelj, u konačnici, srušiti njoj na glavu. Tim prije što se ideja paneklesijanizma ne ozbiljuje kroz geografska prostranstva, nego se ozbiljuje u prostoru ljudskoga srca snagom nepredvidive božanske milosti. Provodili se rečena ideja silom, uvijek će završiti u križarstvu i inkvizituri, a to je bumerang koji se redovito vraća u lice. To jednako važi i za ideju evropocentrizma. Umjesto prelijepog procesa akulturacije i inkulturacije kroz koji se treba promicati rečena ideja, nametanje evropocentrizma vojnom, ekonomskom, političkom i vojnostrateškom silom uvijek završava u fašizmu, a ovaj po prirodi stvari uvijek umre u svojoj sopstvenoj krvi. Čini se da bi kršćanska civilizacija tim prije trebala raščistiti sa gornje dvije ideje ako se ima na pameti činjenica da se iz njih na tlu današnje Evrope ispilila dvoglava avet u vidu modernizma i sekularizma, koja u svojoj gramzivosti i nezasitosti bi, u konačnici, samoj Crkvi najprije mogla odgristi glavu, budući da temeljite analize pokazuju kako u genima spomenute aveti u većoj mjeri pulsiraju geni još uvijek neumrla paganskog duha Evrope, nego što cirkuliraju geni Kristove krvi.

*Umjesto prelijepog procesa
akulturacije i inkulturacije
kroz koji se treba promicati
rečena ideja, nametanje
evropocentrizma vojnom,
ekonomskom, političkom i
vojnostrateškom silom
uvijek završava u fašizmu,
a ovaj po prirodi stvari
uvijek umre u svojoj
sopstvenoj krvi*

Muhammed J. PIRMORADI, Filozof za omladinu

Gornja konstatacija još više dobiva na važnosti kada imamo na pameti aktualne futurističke prognoze o nadolazećim krvavim sukobima koji će se u XXI stoljeću odvijati po civilizacijskom šavu, kako o tome piše američki sociolog i analitičar-fururist Samuel P. Huntington.² Iako su svijet kršćanstva i svijet islama danas uokvireni i bitno obilježeni svojim vlastitim, temeljito različitim kulturama i civilizacijama, njihova zajednička duhovna domovina, prepoznatljiva u primordijalnom semitskom geniju ili u zajedničkoj primordijalnoj abrahamovskoj baštini, trebala bi igrati presudnu ulogu u njihovom dijaloškom približavanju i ekumenskom sretanju, i ne bi smjela biti uzrokom njihova razdvajanja i udaljavanja. Jer, koliko se bude produbljivao jaz između kršćana i muslimana, toliko će, s druge strane, jačati veze između muslimanske i taoističko-konfučijanske civilizacije, kako primjećuje profesor Huntington, što će biti vrlo važna komponenta u najavljujućim civilizacijskim konfrontacijama u narednom vijeku. Stoga neće biti važno samo promicati međureligijski dijalog i međucrkvni ekumenizam, eda bi se izbjegli civilizacijski i međureligijski sudari, nego će biti neophodno također zdušnije promicati *religio perennis* unutar koje će svaka tradicionalna religijska forma moći prepoznati svoj iskonski, svima njima zajednički metafizički pravrutak iz koga je istekla univerzalna božanska mudrost razasuta u svojim pojedinačnim obzirima diljem različitih religijskih tradicija.

² The Changing Security Environment and American National Interests, Foreign Affairs, volume 72, no 3, summer, 1983.

Potpunije promicanje *religio perennis* može se u punijem opsegu postići samo onda ukoliko pripadnici svih religija budu dionici onoga što moderni svijet zove demokratijom, ljudskim pravima, socijalnom pravdom, čudorednim dobrom i slobodom za sve ljude. Ne bude li toga, svekoliko pregnuće i nastojanja oko ekumenizma svake vrste uveliko će ličiti bezuspješnom Sizifovu valjanju stijene na vrh planine. A za to vrijeme će svijet sve više pucati po svojim kulturnim, religijskim, civilizacijskim, ideološkim, političkim i nacionalnim šavovima i pripremati tlo Antihristovu kraljevstvu, kojeg već sada jasno priziva paganski duh Evrope koji, oboružan bezbožnom naukom, bezdušnom tehnikom i indiferentnim moralom, sije strah od uništenja i posvemašnje propasti gomilajući zalihe najubojitijeg oružja dostatnog da već sada nekoliko puta razori planetu Zemlju, zemaljski dom ljudske civilizacije. Dahnemo li sada šansu tom kobnom kraljevstvu, čiji predokus osjećamo i kroz neuravnoteženo provođenje ljudskih prava, osobito u kontekstu kršćansko-muslimanskih odnosa na tlu jugoistočne Evrope, tad više neće biti važno ko je čiji apostol, ko kojoj dogmatskoj nauci revnjuje i kakvu ko eshatološku nadu najavljuje. I nelogično gombanje, čak, između čovjeka kršćanske civilizacije i čovjeka drugih civilizacija izgubit će svaki smisao i svrhu.

*Potpunije promicanje
religio perennis može se
u punijem opsegu postići
samo onda ukoliko
pripadnici svih religija
budu dionici onoga što
moderni svijet zove
demokratijom, ljudskim
pravima, socijalnom
pravdom, čudorednim
dobrom i slobodom za
sve ljude*

Summary

The text below the above title debates on the necessity of more ecumenical endeavours, more open, sincere and fruitful interreligious meetings, specially in Muslim-Christian correlation because it is the first and indispensable step towards overcoming the monocultural eurocentrism whose cultural totalitarianism, instead of the true establishment of global, world wide multiculture, is more like a black hole from the beginning of this century where other and different cultures, religious forms, civilizations and spiritualities slowly keep disappearing. As the most powerful selfcentrism of the modern world eurocentrism endeavours to screen itself by planetary christ centrisim and ecclesianism in order to promote more surely the values of paganly radiated modernism in the end as these two courses make the

MOHAMMAD J. PIRMORADI, Filozof za omladinu

axial lines of magnetic force of its totalitarianism centre whose violent transfigurative power neutralize the planetary universality of religion, philosophy, science, culture, tradition, nation and sacroethical virtue and sacroartistic universal sense.